

Верховний Суд: філософія однієї постанови

Вважається, що історики, філософи, біографи сивої давнини, описуючи особистість і вчинки не зовсім позитивних історичних персонажів, вихователями чи наставниками яких вони здебільшого і були, свідомо підсилювали ті чи інші риси тиберіїв, калігул і неронів, зводячи до гротеску з однією метою — образно змалювати перед сучасниками і перед нащадками багатометрове різножанрове полотно : *ОСЬ ТАК РОБИТИ НЕ СЛІД, ЦЕ НЕ ПРИКЛАД ДЛЯ РІВНЯННЯ*. Очевидно, до такого підходу їх стимулювало те, що вони побачили і навіть особисто відчували (наприклад, Сенека чи Боецій), на кого перетворилися їх учні та підопічні.

Саме такий приклад, адресований перш за все судам інших інстанцій, що звернули свої пошуки до Верховного Суду у надії тримати новітнє інтелектуальне вирішення багатьох проблем, «зліплено» у постанові Верховного Суду, в особі Великої Палати від 12.06.2019 по справі № 487/10128/14-ц, джерело якого розміщено для читачького вивчення за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541621>.

Предметом судового розгляду є позов прокурора в інтересах держави до Миколаївської міської ради, фізичних осіб про визнання незаконними та скасування окремих пунктів рішення Миколаївської міської ради, визнання недійсним державного акту на право власності на земельну ділянку та повернення земельної ділянки у комунальну власність.

Прокурор, який подав позов у 2014 році, через півтора року подав заяву про зміну позовних вимог, свої вимоги обґрунтував тим, що рішення міської ради і державний акт видані з порушенням вимог чинного законодавства, оскільки спірна земельна ділянка належить до комунальної власності та знаходиться в межах зони прибережної захисної смуги Бузького лиману, яку не можна передавати у власність громадян для будівництва. Крім того, на думку прокурора спірна земельна ділянка вибула з володіння територіальної громади не з її волі. Саме з такими доводами позовна заява прокурора була задоволена судами першої і апеляційної інстанцій. ВП ВС оскаржувані рішення судів першої й апеляційної інстанцій залишила без змін, змінивши лише мотивувальну частину.

Як в краплі води, всі, м'яко кажучи, не зовсім позитивні прийоми і судження зосереджено саме у цій постанові.

Так, одразу кидаються в очі нехтування нормами процесуального права і порушення процесуальних строків, які є чи не основним докором на адресу суддів. Справу було розглянуто ВП ВС 12.06.2019, але постанова по справі з'явилася лише через півроку — 12.11.2019. Такий строк виготовлення і розміщення повного тексту постанови ВП ВС без сумніву перевищує всі розумні строки. Гадаємо, це пов'язано не зі складністю справи, а з іншими обставинами, можливо з тим, що доповідач по справі не погодився з позицією більшості і виклав окрему думку, а сам текст постанови ВП ВС готував і оформив інший суддя. По справі двоє суддів ВП ВС, включаючи суддю-доповідача, виклали окрему думку, вказавши, що оскаржувані рішення судів першої й апеляційної інстанцій підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні позову у зв'язку з необґрунтованістю заявлених позовних вимог.

Суди також ніяк не прореагували на процесуальну конструкцію суб'єктного складу спірної ситуації. Позов пред'явлено зокрема до Миколаївської міської ради, при цьому частина вимог стосується правомірності актів міської ради, а інша — повернення земельної ділянки у комунальну власність, тобто на користь ради, яка виступає суб'єктом права комунальної власності. Відповідно, міська рада виступала одночасно і відповідачем у справі, і особою, на користь якої повертається земельна ділянка. Привертає увагу, що позов заявлено прокурором в інтересах *держави*, але майно (земельна ділянка) повертається у *комунальну власність*. Для України це вже традиційно і ніхто з можновладців і не збирається на подібне звертати увагу.

Визначимо принаймні два проблемних моменти коментованої постанови.

Перший стосується *строків*. Рішення міської ради і державний акт видані у 2009 році, прокурор звернувся із позовом лише у 2014, заяву з іншими позовними вимогами подав у 2016 році. Виникає питання застосування позовної давності і процесуальної можливості подати і прийняти заяву прокурора з позовними вимогами у новій редакції. Суди першої та апеляційної інстанцій вирішили, що прокурор не пропустив позовну давність, визначивши початок перебігу у більш пізні часові межі: про порушення прав та інтересів держави прокурору стало відомо у березні 2013 року, а до суду з позовом він звернувся у 2014 році, тобто у межах позовної давності. З цим майже у повній мірі погодилася ВП ВС, вказавши, що по-іншому і бути не може. Відповідно до п. 100 коментованої постанови ВП ВС вважає неприйнятними доводи касаційної скарги, спрямовані на встановлення інших обставин стосовно початку перебігу позовної давності, ніж ті, які встановили суди першої й апеляційної інстанцій.

Таке розуміння не відповідає змісту ч. 1 ст. 261 ЦК України щодо визначення початку перебігу позовної давності. Відповідно до наведеної норми ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Видається, що в основу конструкції ч. 1 ст. 261 ЦК України покладено принцип єдності суб'єкта, чиї права порушено. Адже, позовна давність не може мати декілька початкових моментів її перебігу стосовно одно й того самого порушення, але різних суб'єктів, які звертаються до суду, у тому числі прокурора. Ніщо не заважало прокурору подати позов у межах трьох років з дня прийняття спірних рішень і державних актів. Очевидно, що внаслідок тлумачення, викладеного у постанові, практика застосування позовної давності за позовами прокурорів до суду не стане одноманітною.

Другий досить спірний момент коментованої постанови стосується розмежування віндикаційного і негаторного позовів як способів захисту права власності. У постанові ВП ВС зазначено, що позовна вимога про повернення земельної ділянки у комунальну власність — це не витребування майна з чужого незаконного володіння, а не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. У такому разі позовну вимогу «зобов'язати повернути земельну ділянку» слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду (п. 88 постанови). При цьому до таких вимог застосовується не ст. 388 ЦК про віндикаційний позов, а ст. 391 ЦК про позов негаторний. Це твердження вимагає корегування всієї теоретичної конструкції речово-правових засобів захисту права власності, адже віндикаційний позов захищає правомочність володіння майном, тоді як негаторний — користування і розпорядження. І тут проблема не тільки у дивній аргументації постанови ВП ВС, а й в тому, що ці класичні, відомі ще з римського права позови про захист права власності не відповідають існуючим відносинам власності і не дозволяють у повній мірі створити дієвий механізм їх захисту, особливо у відносинах публічної власності.

Наостанок, повертаючись від проблем теорії захисту права власності до практики, уособленням якої стала аналізована постанова, зазначимо, що в ній можна бачити і позитивні речі. По-перше, це наявність досить аргументованої окремої думки, в якій детально викладено вади позиції ВП ВС, і друге, це висновки членів Науково-консультативної ради при ВС, в яких наводилося наукове бачення проблематики цієї справи. На жаль, ні до перших, ні до других ВП ВС не прислухалася. Будемо сподіватися, що перешкоди врахувати ці позиції були об'єктивно непереборні для Великої Палати.